

ДО ПИТАННЯ ПРО КОМУНІСТИЧНИЙ РУХ У ТУРЕЧЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. розвиток міжнародного комуністичного руху зазнав серйозних втрат. На сьогодні лише декілька країн у світі продовжують керуватися комуністичною ідеологією (серед них є і така величезна потуга, як Китай), проте не тільки сама ідеологія, а і її практика в цілому зазнали поразки. Комуністична ідея в Туреччині, в особі Комуністичної партії Туреччини, що виникла на початку 20-х років минулого століття, не мала ніколи великого впливу на суспільний розвиток держави, і партія, перебуваючи фактично весь час на нелегальному становищі, не могла об'єктивно претендувати на роль серйозного політичного гравця. Однак в умовах 60–80-х років минулого століття, коли міжнародний комуністичний рух, на чолі якого стояла Комуністична партія Радянського Союзу, перебував на підйомі, комуністична ідея в Туреччині мала неабияке джерело живлення ззовні. Крім того, це був період масової турецької еміграції до країн Західної Європи, що не могло не відобразитися на загальному політичному рівні робітничого класу й інтелігенції, як за кордоном, так і в самій Туреччині. Хоча, звичайно ж, у мусульманській країні, якою залишається Турецька Республіка й сьогодні, де спосіб життя, спосіб існування самого суспільства регламентуються фактично нормами ісламу, комуністична ідея не мала і не має шансів на успіх.

Разом з тим на початку ХХІ ст. на політичній мапі Туреччини ми нараховуємо понад п'ятнадцять партій, які є прибічниками комуністичної ідеї. І це незважаючи на те, що статті Карного кодексу, які забороняють діяльність комуністичних організацій, діють, а більшість із цих партій перебувають у підпіллі. Серед них – Комуністична партія Туреччини (марксистсько-ленінська), КПТ (революційне крило), КПТ (марксистсько-ленінська [маоїстська партія центру]), Революційна комуністична партія Туреччини, Більшовицька партія (Північний Курдистан-Туреччина) тощо. Ми не ставимо за мету розглянути діяльність кожного з цих нечисленних роздрібнених комуністичних

угруповань, що мають назву “партія”, проте спробуємо проаналізувати програмні положення і діяльність тієї комуністичної партії Туреччини, котра фактично є послідовницею Компартії, створеної ще у 20-х роках ХХ ст.

Прийняття нової Конституції у 1982 р. і створення багатопартійної системи у Туреччині деякі аналітики розцінюють як процес “смерті і відродження”. Певною мірою “смерті” старих організаційних політичних структур і створення на їхній базі нових. Сьогодні ми говоримо про три партійні структури, які представляють вищезгадану Компартію Туреччини, – це нова Компартія, створена у 2001 р.; Компартія, що 1979 р. відділилася від головної організації і відома періодичним виданням у Лондоні “İşçinin Sesi” (“Голос робітника”); група дисидентів – членів Об'єднаної комуністичної партії Туреччини (1988 р.). 1993 р. ця група провела “з'їзд відновлення”, випускає власний теоретичний орган під назвою “Ürün Sosyalist Dergisi” (соціалістичний журнал “Урожай”). Ця стаття аналізує лише історію створення, програму і діяльність першої з цих організацій, тобто нової Компартії Туреччини.

Одним із перших організаційних заходів старих кадрів соціалістів-комуністів стало рішення випустити з 1986 р. теоретичний журнал “Gelenek” (“Традиція”), який і досі залишається теоретичним органом Комуністичної партії Туреччини. Журнал мав стати певним містком між новими кадрами комуністичного руху у Туреччині і міжнародним комуністичним рухом, а також виконувати важливу роль у “відновленні ленінських принципів з огляду на сучасні умови в Туреччині”. Крім того, журнал мав згуртувати всі ліві, соціалістичні, комуністичні сили в країні, допомогти подолати організаційні проблеми, розглянути дискусійні питання, що згодом, у жовтні 1992 р., привело до створення Соціалістичної партії Туреччини (Sosyalist Türkiye Partisi – STP). Програма партії була налаштована на революційну, ортодоксальну політику, хоча в цілому

ліві сили в країні були деморалізовані не тільки крахом Радянського Союзу, а й піднесенням ідей ісламу.

Після того як Конституційний суд заборонив цю партію на підставі її програмних вимог щодо курдського питання, 1993 р. було створено Партію соціалістичної влади (Sosyalist İktidar Partisi – SİP). Ця партія поставила за мету об'єднати прибічників чотирьох принципів, що дозволяє розглядати її як комуністичну. Зокрема, це такі принципи: антиімперіалізм, колективізм (як противага приватизації), відстоювання принципів просвітництва, на противагу ісламському фундаменталізму, і незалежність від капіталістичних порядків та інститутів. Теоретичні й ідеологічні вимоги партії вимальовували її головні ділянки роботи серед університетської молоді і серед профспілок. Діяльність партії на початку 90-х збіглася з активізацією діяльності численних неоліберальних буржуазних партій, що, звичайно, не могло сприяти розширенню впливу соціалістичної ідеї як альтернативи розвитку суспільства, тим більше в умовах доволі успішного соціально-економічного розвитку Туреччини. Вибори 1994 р. були бойкотовані Партією соціалістичної влади на знак засудження агресивної політики уряду проти курдського народу, діяльності його політичних партій. 1995 р. партія взяла участь у виборах, утворивши блок з курдським рухом і деякими лівими партіями. Коаліція дістала назву “Блок за працю, мир, свободу” і здобула більше 5% голосів по всій країні. Це був перший електоральний досвід партії, який можна оцінити як успішний. На виборах 1999 р. партія, виступаючи самостійно, здобувала лише 39 тисяч голосів виборців.

2000 р. саме Партія соціалістичної влади стала ініціатором широкої кампанії “повернення на батьківщину” поета-комуніста Назима Хікмета, чия творчість і діяльність довгий час були під заборону у Туреччині. Це була спроба нагадати саме про комуністичні ідеали суспільству, країні, де колись народився і виховувався поет-комуніст. Іншою великою громадською акцією партії стала кампанія “Народний меморандум” 2001 р., яка також була спробою пропаганди соціалістичних не лише ідей, а й вимог серед турецької громадськості. Деякі аналітики оцінюють період 1990-х, 2000-х років як період перетворення вузькокласової організації на ма-

сову політичну партію, яка не тільки сприяла розповсюдженню соціалістичних ідей, а й відіграла важливу роль у послабленні лівацьких течій, подібних до троцькізму, лівого націоналізму тощо.

Але найголовніше, що цей період був періодом формування Комуністичної партії Туреччини, який проходив трьома шляхами: ідеологічно, політично і теоретично. Ще 1995 р. на першому конгресі Партія соціалістичної влади прийняла рішення про набуття назви “комуністична” якомога скоріше. 2001 р. на шостому конгресі назва партії була змінена на “Комуністична партія Туреччини”, незважаючи на досі існуючу заборону на використання політичною партією у назві слова “комуністичний”. Ця Компартія не була прямим організаційним і політичним продовженням колишньої компартії, але проголосила про використання її досвіду, перейняття кращого спадку у її революційній діяльності. КПТ брала участь у виборах 2002 р. саме під такою назвою, вела пропагандистську кампанію під власними гаслами і виборола близько 60 тисяч голосів. 2003 р. Компартія виступила проти окупації Іраку американськими військами, проти участі Туреччини у цій війні, проти надання турецької території для американських військ. У березні 2003 р. партія брала участь у муніципальних виборах під гаслами проти участі країни в НАТО і збільшила кількість своїх прихильників до 85 тисяч осіб. Активна антиамериканська, антинатовська позиція Компартії відіграла певну роль у зміцненні політичного авторитету партії у той складний час.

Основні програмні засади Компартії Туреччини є незмінними. Партія рішуче виступає проти членства Туреччини у Європейському Союзі, розглядаючи це утворення як імперіалістичне, протестуючи проти планів турецького уряду інтегруватися до єдиної Європи, пропагуючи соціалізм як альтернативу ЄС. Компартія розглядає НАТО як “брудний, мілітаристський інструмент у руках імперіалістів”, виступає за припинення членства Туреччини у цій організації. Відстоюючи єдиний і незалежний Кіпр, Компартія вважає, що це можливо лише “за умов соціалізму”. Компартія виступає проти неоліберальної моделі капіталізму, що вибудовується в Туреччині після 1980 р., розглядає про-

владну Партію справедливості і розвитку як суто буржуазну, з корінням в ісламському фундаменталізмі. Цікаво, що боротьбу курдського народу Компартія розглядає лише як частину боротьби турецького народу, віддаючи перевагу саме класовому боку цієї боротьби та заперечуючи право курдів на національний рух. Компартія Туреччини висловлює свою повну солідарність з кубинським народом і народом Північної Кореї, а також виступає за повну солідарність з усіма комуністичними і революційними організаціями у світі.

На дев'ятому з'їзді Компартії Туреччини на початку 2009 р. головою партії було обрано молодого історика Еркана Баша (1979 р. народження). Варто підкреслити, що й сьогодні керівництво партії вважає, що "країна, яка стоїть на порозі катастрофи, повертається до Компартії". У своїй статті "Що робила, що не змогла зробити, що буде робити Компартія Туреччини?" Ерган Баш зазначив, що "найважливішою рисою партії є вміння побачити свої недоліки, власні помилки раніше за всіх, особливо за своїх ворогів". Зокрема, до таких недоліків слід віднести традиційну для комуністичної ідеології демагогію, невміння реально оцінювати соціально-політичну ситуацію в країні. Сьогодні, коли провладна Партія справедливості і розвитку відповідає потребам більшості турків, коли в країні посилюється ісламський фактор, на чому успішно працює влада, коли підтримка цієї провладної партії є серед усіх верств населення, коли кардинально змінюється ставлення до курдської проблеми, коли проісламський уряд продовжує свій шлях до Європейського Союзу, – в таких нових умовах Компартія у своїй політиці і практиці спирається на старі методи і постулати. На думку Е. Баша, турецький революційний рух, незважаючи на свої недоліки, слабкості, помилки, вів важливу боротьбу протягом довгих років. Серйозна праця була виконана у боротьбі за рівність, свободу, незалежність, за революцію і соціалізм, за що було заплачено дуже високу ціну. І сьогодні, незважаючи на тиск капіталу, ідеологічний тиск тощо, турецька молодь продовжує приєднуватися до боротьби, яку веде Компартія. "Толовна проблема політики у Туреччині – це те, що воля трудового народу фактично перебуває за межами політики", тобто сфера громадсь-

кого життя закрита для трудового народу, що є, безперечно, найважливішим успіхом турецького капіталу. Мета ж компартії – залучити робітничий клас до суспільно-політичного життя, зробити його суб'єктом політики у турецькій державі. "Наша країна має потребу у Компартії Туреччини", що зможе об'єднати і зміцнити не лише робітничий клас, а й молодь, працююче жіноцтво, привернути на свій бік не тільки турків, а й курдів, а також протидіяти США і планам правлячої Партії справедливості і розвитку, – підкреслив голова Компартії Туреччини.

Зазначимо, що нова програма Компартії, прийнята вже на початку ХХІ ст., чітко окреслювала мету: побудову соціалізму у Туреччині. "Доля людства вже визначена: чи соціалізм, чи варварство". На думку турецьких комуністів, ера соціалістичних революцій, що була започаткована минулого століття, була лише перервана, але не припинена. "Важка темрява, що позначила перші роки ХХІ ст., звичайно, буде подолана, і людство звільнить себе від капіталістичного варварства, яке втягнуло його у руйнацію". Назви деяких розділів цієї програми, а саме "Становлення соціалізму в Туреччині можливе і необхідне", "Турецька революція буде соціалістичною", "Створення нового робітничого руху більше ніж можливе", свідчать, на нашу думку, не просто про революційний романтизм, а скоріше про політичну короткозорість сучасних турецьких комуністів, які не в змозі сьогодні об'єктивно оцінити суспільно-політичну й економічну ситуацію у власній країні. Хоча не можна не відзначити послідовну прихильність комуністів до союзу з курдським демократичним рухом у Туреччині. Програма Компартії підкреслює необхідність брати до уваги національно-етнічну структуру суспільства для організації робітничого класу, робітничого руху. "Соціалізм – це необхідність. Компартія Туреччини закликає усіх трудящих, чоловіків і жінок, наш народ, незалежно від мови, якою він розмовляє, усю молодь взяти участь у боротьбі у цьому напрямку, приєднатися до нашої партії, яка є розумом і совістю Туреччини".

Короткий аналіз сучасної програми турецьких комуністів свідчить, як ми вже підкресливали, про нежиттєздатність такої

програми. З другого боку, не можна не бачити деякі позитивні зрушення у ставленні влади до комуністичного руху у Туреччині. Маємо на увазі перш за все необхідність влади звертати увагу на європейські цінності, без урахування яких Туреччина ніколи не буде членом європейської спільноти. Так, ще 1998 р. Європейський Суд розглядав справу щодо заборони діяльності Об'єднаної комуністичної партії Туреччини, рішення, яке було ухвалено національними судами Туреччини. Європейський Суд визнав, що таке рішення є порушенням ст.11 Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод. Що стосується діяльності Компартії у самій Туреччині, то загальні вибори 2002 і 2007 років дали відповідно такі результати: 59994 голоси (0,19%) і 77657 (0,22%). До речі, найкращий результат на виборах 2007 р. був зареєстрований в Ардагані, що на кордоні з Грузією, – 787 голосів, що склало 1,42%, хоча Компартія не підтримує місцеву владу.

Таким чином, аналіз програмних положень однієї з численних комуністичних

партій Туреччини дає можливість зробити певні висновки. Перш за все, на нашу думку, лідери Компартії Туреччини не тільки неспроможні дати об'єктивну оцінку соціально-політичній ситуації у власній країні, а й зважено оцінити ситуацію на міжнародній арені. Це стосується в першу чергу діяльності провладної Партії справедливості і розвитку на чолі з прем'єр-міністром Р.Ердоганом, яка користується доволі широкою підтримкою населення країни і не лише вдало проводить міжнародну політику, вибудовуючи у Туреччині міст між Заходом і Сходом, а й знаходить раціональні рішення у складному курдському питанні. По-друге, старі стереотипи мислення й оцінки таких економіко-політичних і військово-політичних організацій, як ЄС і НАТО, з якими Туреччина співпрацює протягом багатьох років, не дають змогу керівництву Компартії виробити адекватну позицію щодо них. По-третє, популістські комуністичні гасла турецьких комуністів сьогодні, очевидно, неспроможні мобілізувати більш-менш широкі маси на їхню підтримку.

ЛІТЕРАТУРА

Объединенная коммунистическая партия Турции (United Communist Party of Turkey) и другие против Турции. Судебное решение от 30 января 1998 г. – Режим доступа: www.lawtrend.org/ru/data/516/

Communist Party of Turkey. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Communist_Party_of_Turkey

Communist Party of Turkey (today). – Режим доступа: [http://en.wikipedia.org/wiki/Communist_Party_of_Turkey_\(today\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Communist_Party_of_Turkey_(today))

Erkan Baş. ТКР не уяпти, не уарамadı, не уарасак? // *Sol dergisi.* 2009. Eylül 11. № 296. – Режим доступа: <http://www.tkp.org.tr/yazarlar/erkan-bas/tkr-ne-uyapti-ne-uaramadi-ne-uaracak>

List of Political Parties in Turkey. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_political_parties_in_Turkey

Program of the Communist Party of Turkey. – Режим доступа: <http://int.tkp.org.tr/basic-documents/program-of-communist-party-of-turkey>

Turkish General Election, 2007. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_general_election,_2007